

СЛУЧАЯТ “КОСОВО” И АМЕРИКАНСКИЯТ МОНДИАЛИЗЪМ

д-р Милена Калфова

Краят на студената война и разпадането на съветската система поставиха началото на нова политическа кристализация в света – преход от биполярния равновесен мондиализъм към т. нар. “нов световен ред”, очертаващ *явното надмощие и доминация на една велика сила – Съединените щати*. В резултат на тези промени САЩ като главен съперник на Русия /бившия СССР/ успяха да си осигурят възможност за широко икономическо, политическо и военно проникване в зони, считани за традиционно руски сфери на влияние, и по този начин да отстранят Русия от позицията на първостепенна световна сила. Световната доминация на Америка в края на XX век се пречупваше през нейните жизненоважни интереси в Евразийския регион, за който Балканите играят ролята на “входна врата”. Тези интереси до голяма степен се свеждат до две основни стратегически цели:

1. Да се придобият нефтените запаси на Каспийско море;
2. Да се обезличи Русия като съперник на САЩ и същевременно да се попречи на превръщането на Обединена Европа или на която и да е друга сила в евентуален конкурент на американската световна доминация.

Доколкото Балканите със своето специфично географско положение са отправна точка за доминиране в Евразия и Северна Африка, те се превърнаха в един от ключовите региони за американската външна политика през 90-те години на XX век. Като основно средство за постигане на американски военен контрол над Балканите се наложи политиката на “контролирания хаос”, при което се инспирираха бързи конфликти, заплитащи интересите на съседните държави и на великите сили. Това даде възможност на САЩ да се намесват в региона в качеството на “арбитър и омиротворител”. Сложната етническа, религиозна и политическа ситуация в района съдържа голям потенциал за провокиране на подобни конфликти, в които Америка има възможност интензивно да изразходва оръжия и така да стимулира развитието на своя военнопromишлен комплекс. Това даде и оправдание на продължаващото американско военно присъствие в Европа след края на студената война и изтеглянето на съветските войски от региона.

Отправна точка за реализирането на американските амбиции спрямо Балканите и Евразия стана бивша Югославия. Рухването на социалистическата система, а оттам и на относителното равновесие на биполярния свят, обезсмислиха съществуването на тази държава като “буферна зона” между двата враждуващи блока от времето на студената война. Това, както и сложната етническа, религиозна, икономическа и политическа ситуация в страната ускори нейния разпад, съпроводен от кървави конфликти. Намесата на САЩ в тези конфликти им даде възможност да придобият контрол над регион, който би могъл да изиграе ролята на свързващо звено между двете основни крила на НАТО в Европа – Средиземноморското и Средноевропейското.

В изявлението на президента Клинтън относно стратегията за национална сигурност от юли 1994 г. бяха посочени основните цели, които Америка възнамерява да постигне чрез политиката си по отношение на югозапада:

“Първият и най-важен елемент от нашата стратегия в Европа следва да бъде *сигурност чрез военна сила*... Като отчита, че тя /войната в бивша Югославия – б.а./ не представлява реална опасност за нашата сигурност и не налага едностранна американска намеса, политиката на САЩ се фокусира върху следните цели: 1. Да се предотврати нейната ескалация в по-голяма европейска война, която би застрашила както нашите съюзници, така и новите демократични страни от Централна и Източна Европа; 2. Да не се допусне дестабилизиращ наплив на бежанци от конфликта... 3. Да се утвърждава ключовата роля на НАТО в Европа след студената война... Много институции ще играят роля в този процес, в това число ЕС, ЗЕС, ОССЕ и ООН. Но НАТО, най-великият в историята политико-военен съюз ще играе най-важната роля.” /Lewis, Flora – “Between TV and the Balkan War; New Perspectives Quarterly, 11, (Summer, 1994), 47/.

Първоначалната дистанцираност на САЩ спрямо югокризата, която много наблюдатели обясняват с липсата на бърза и адекватна реакция, всъщност намира далеч по-логично обяснение в изявлението на държавния секретар Джеймс Бейкър от 4 август 1991 г., в което той заявява: “Много старши служители и специалисти в този кабинет смятат, че Европа ще се провали и болезнено ще осъзнае необходимостта от силно американско присъствие”. /Op. cit., p. 77/ Целта на САЩ беше, без открито да препятстват включването на Балканите в европейските структури, да разширят своето военно, политическо, икономическо и културно влияние в региона за сметка на европейското. Ето защо различните инициативи за разрешаване на югоконфликта, които не изхождат от Вашингтон, бяха посрещани хладно от Вашингтон.

Докато траеха военните действия в Словения, Хърватска, Босна и Херцеговина, в Косово беше относително спокойно. В този период албанците възприеха “гандиевската” тактиката на ненасилствена съпротива, пропагандирана от Ибрахим Ругова.

Косовският въпрос беше подложен на обсъждане в ООН през 1993 г., като организацията застъпи схващането, че е необходим диалог между страните за разрешаване на кризата и че Косово е неразделна част от Сърбия и Югославия. ООН се обяви против независимостта на областта и промяната на границите. В нейните документи се утвърди мнението, че широката автономия на Косово е пътят за изход от кризата. Държавите от Контактната група също поддържаха целостта на Югославия, считайки албанския сепаратизъм за “нож с две остриета”, доколкото в много от тях съществуват подобни етномалцинствени проблеми. Така че за САЩ толерирането на албанците донесе няколко предимства – от една страна по този начин те продължиха успешно политиката на “контролирания хаос” на Балканите, която да им позволи въвеждане на войски на НАТО в стратегически важни точки на полуострова, а от друга страна нанесе нов удар по Европа, която страда от множество сепаратистки и терористически организации, но бе принудена да поддържа една подобна в лицето на армията за освобождение на Косово (АОК).

Администрацията на Джордж Буш още на 29 декември 1992 г. предупреди Милошевич, че САЩ са готови да предприемат едностранни военни действия, ако сърбите подпалят конфликт в Косово. При все това проблемът “Косово” не беше включен в дневния ред на Дейтънските преговори през 1995 г., които сложиха край на кървавата война в Босна. Нещо повече, условията на Дейтънския мир дадоха възможност да се отключи верижната реакция на югоразпада. Решението да се признаят две отделни формации в Босна и Херцеговина и да се позволи на Република Сръбска да поддържа специални отношения със Сърбия накара албанците да поискат подобен статут и за себе си – независимост на Косово и специални отношения с Албания. Дори умереният албански лидер Ибрахим Ругова заяви, че ако Република Сръбска се обедини със Сърбия, Косово ще поиска конфедерация с Албания. /Документи: Дейтон-Париз; Бая Лука, 1996, с. 78/

САЩ след Дейтън бяха ангажирани изцяло с военното си присъствие в Босна и Херцеговина под егидата на НАТО. Ето защо до 1998 г. косовският въпрос стоеше в периферията на действията на американската дипломация. Официално той се поставяше само от ОССЕ, която настояваше пред албанските власти да подновят дейността на мисията в Косово.

След като по време на безредиците в Албания през пролетта на 1997 г. от военните складове бяха изнесени над един милион автомати

“Калашников”, стана очевиден близкият военен сблъсък в Косово. Впоследствие през пролетта на 1998 г. мирните демонстрации в косовските градове прераснаха във въоръжени стълкновения, а АОК се оказа “изненадващо” добре въоръжена. Така албанците получиха възможността, която очакваха десетилетия – да застанат в центъра на вниманието на световната общност. Вратите на европейските столици се отвориха за Ибрахим Ругова. Той беше приет и от Клинтън.

Преговорите в Рамбуе /февруари-март 1999 г./ легализираха АОК. Нейният лидер Хашим Тачи бе обявен за председател на албанската делегация, измествайки “президента на паралелната Косовска държава”, умерения Ибрахим Ругова. Решаваща роля за формирането на албанската делегация изигра тогавашният американски посланик в Македония Кристофър Хил, което беше ясен симптом за намеренията на Вашингтон да използва терористите за постигането на своята непосредствена цел – военна операция срещу Югославия. Лесно спечелената медийна война улесни САЩ в стратегическата им цел – въвеждането на американски войски в Косово. Затова на преговорите в Рамбуе Югославия бе поставена пред алтернативата или да оттегли войската и полицията си от Косово, да разреши международен протекторат над областта и да приеме решаването на нейната съдба “по волята на народа”, което е предвестник на установяването на независимо Косово, или да бъде подложена на въздушни удари.

След предизвестения провал на преговорите в Рамбуе и на мисията на Ричард Холбрук в Белград, на 24 март 1999 г. започнаха първите бомбардировки над една европейска страна след Втората световна война. НАТО започна военната кампания срещу Югославия в явно нарушение на чл. 7 от Устава на ООН, съгласно който само Съветът за сигурност на ООН може да вземе решение за употребата на военна сила. От гледна точка на международното право и по-точно на приетото през 1974 г. от Общото събрание на ООН определение за агресия “започването на война, която не е акт на самоотбрана по смисъла на чл. 51 от Устава на ООН, представлява акт на агресия”. /Найденев, Михаил – “НАТО и кризата в Косово”, С., “Найденев – ВМ”, Сливен, 2000, с. 16/ В този смисъл придържането към нормите на международното право не оставя варианти на определението на операцията на Северноатлантическия пакт срещу Югославия.

С ударите срещу Югославия Алиансът наруши основополагащи, универсални и общопризнати принципи и норми на международното право, фиксирани в Устава на ООН и потвърдени в Заключителния акт от Хелзинки на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа от 1 август 1975 г. като принципите за неупотреба на сила и заплаха от употреба на сила, ненамеса във вътрешните работи на една суверенна

държава, решаване на международните спорове с мирни средства и добросъвестно изпълнение на договорните задължения. Нещо повече, НАТО предприе операция срещу Югославия и в нарушение на Северноатлантическия договор от 4 април 1949 г., чийто чл. 1 гласи, че страните по договора се задължават да се въздържат от употребата на сила и от заплахата за нейната употреба по какъвто и да е начин, несъвместим с целите на ООН. Същевременно е нарушен и чл. 6 от Северноатлантическия договор, който определя зоната на действие на силата на НАТО, тъй като Югославия определено не влиза в тази зона. /Op. cit., p. 64/

При все че президентът Клинтън заяви: "В национален интерес на САЩ е да бъде сложен край на трагедията в Косово" /Op. cit. 5, p. 67/, именно бомбардировките поставиха началото на етническото прочистване на областта. До края на операцията броят на бежанците и хората, загубили домовете си, достигна около милион.

Операцията на НАТО постави на изпитание единството на Алианса и американско-европейските отношения. Действително амбициозната политика на Клинтън постигна определени успехи – предимно изключително силна национална икономика за сметка на тоталната икономическа и политическа дестабилизация на Балканите, която рефлектира и върху ЕС. Според изявленията на икономически експерти пред "Ройтерс", ако Евросъюзът се ангажира със стабилизирането на Югоизточна Европа с нов план "Маршал" и интеграция в своите структури, ще трябва да отдели стотици милиарди долари и десетки месеци. /БТА – Рубрика Мi – 23.04.1999, www.bta.bg/ "Европейците все още очакват от САЩ да осигуряват лъвския пай от силите за военни операции – заяви Найджъл Фъргюсън на страниците на "Уошингтън пост". Пак според него "... докато това продължава, те няма да имат друг избор, освен да приемат *американското лидерство, каквото и да е то*. През изминалото десетилетие европейците усилено действаха, за да създадат обща валута. Една от поуките от косовската криза е, че щеше да бъде по-полезно, ако си бяха създали собствена армия." /БТА – Мi – 23.04.1999., www.bta.bg/

Югокризата нанесе удар не само по икономиките на страните от ЕС. Тя отчетливо демонстрира неспособността на съюза да взема действени решения на институционно ниво, което само по себе си постави на изпитание неговото единство. Американската операция срещу Югославия беше ясен симптом относно намеренията на САЩ да преформулират НАТО от отбранителен съюз в инструмент за управление на кризи извън съюзническата територия. Тази амбиция бе открито заявена в приетата на Срещата на върха във Вашингтон /23-24 април 1999 г./ *Нова стратегическа концепция*, според която *НАТО в бъдеще ще се*

ангажира с управлението на кризи извън територията на Алианса, без да е длъжна да иска съгласието на Съвета за сигурност на ООН.
/The Alliance's Strategic Concept. Approved by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council Washington D. C. on 23-rd – 24-th April 1999, pages 31-32./

След края на операцията по силата на споразумението от Гостивар ЮНА и сръбската администрация се изтегли от Косово и на базата на резолюция 1244 на Съвета за сигурност (СС) на ООН там се установи международна умиротворителна мисия – КФОР, и гражданска администрация – ЮНМИК, посредством което областта премина под протектората на ООН. Постконфликтното урегулиране на косовския проблем продължи от 1999 до 2006 г. – период, в който по един твърде нестандартен и фрапиращ начин се формира и утвърди албанската държавност в тази сръбска провинция. Дотогавашната паравоенна формация АОК се превърна в политическа партия и пое управлението на “държавата”, а Ибрахим Ругова бе изгласан на заден план. Част от командирите и активистите на АОК се прехвърлиха в Южна Сърбия, където започнаха действия за отцепването на района на Прешево, Медведжа и Буяновац. Други, чрез новосъздадените паравоенни формации АНО /Армия за национално освобождение/ и АНА /Албанска национална армия/, инспирираха конфликтната ситуация в Македония през 2001 г., което доведе до сключването на Охридското споразумение, преформулирало идентичността на републиката като “държава на две нации” и предвещаващо нейната бъдеща кантонизация и дуализация.

Етатизацията на Косово бе съпроводена с бруталното етническо прочистване на областта, при което бяха експулсирани не само сърби, черногорци и роми, но дори и ислямски общности като адигейци и черкези. Опитите на международната общност да укрепи демократизацията в Косово чрез формулата “стандартни преди статут” се провалиха напълно. Политическият елит на областта ясно демонстрира намеренията си да не се съобразява с международните норми, което пролича в поредния взрив от насилия срещу сърби и части на КФОР и поругаване на сръбски културно-религиозни паметници през пролетта на 2004 г. През този период САЩ “замразиха” временно своята балканска политика и пренасочиха активността си към района на Близкия Изток. Доколкото операцията, предприета от Вашингтон в Ирак, заплашваше да се превърне в “нов Виетнам”, по това време Америка най-малкото се нуждаеше от драми и конфликти на Балканите. Очакваното усложняване на проблемите в Близкия Изток след смъртта на Ясер Арафат също създаде допълнителни затруднения пред американската външна политика. Същевременно Вашингтон си даваше сметка за растящата заплаха от страна на Иран и подкрепящите го фундаменталистски сили, което

налагаше САЩ да си осигурят спокойствие в региона на Югоизточна Европа. Това от своя страна **изключи официалната американска подкрепа за независимо Косово на този етап**. Ето защо именно НАТО беше първата официална несръбска организация, която обвини директно албанците за насилието в областта през март 2004 г. Главнокомандващият южното крило на Алианса адмирал Грегъри Джонсън нарече действията на косоварите “етническо прочистване” /“Danas”- <http://www.danas.co.yu-21.03.04>; 19/, а генералният секретар на НАТО Яп де Хоп Схефер заяви: ”Косовските албанци не трябва да си мислят, че като разпалят насилие, ще дадат шанс на политическите си амбиции. Всъщност те само ги усложняват.” /<http://news.netinfo.bg-23.03.04/> Дори бившият генерален секретар на Алианса Хавиер Солана, който през 1999 г. издаде заповедта за бомбардировките над Югославия, осъди насилието: ”Ужасно е да видиш това, разрушени са училища, убити са хора, разрушени са църкви, направени са неща, които международната общност не може и няма да търпи”. /<http://news.netinfo.bg-25.03.04/>

Тези изстъпления показаха колко крехък е мирът в Косово, което доведе до възобновяване на преговорния процес чрез “мисията Ахтисаари” през 2005 г. В крайна сметка “планът Ахтисаари”, основан на формулата “независимост за Косово под наблюдението и контрола на международната общност”, не удовлетвори нито косоварите, които настояваха за пълна и незабавна независимост, нито сърбите, за които всяка алтернатива освен разширена автономия на провинцията бе абсолютно неприемлива.

При такива противоположни позиции на двете пряко ангажирани в конфликта страни албанците умело се възползваха от готовността на САЩ да активизират позициите си на Балканите, веднага след като през 2006 г. се появиха симптоми за разрешаване поне на част от проблемите в Близкия Изток и на 17 февруари 2008 г. Косово провъзгласи своята независимост, която бе официално призната почти незабавно от САЩ и “големите” в ЕС. Този акт бе широко рекламиран като стъпка към постигането на стабилност на Балканите и “затваряне на страницата на юговойните”. Но реализирането на мечтата на косоварите за собствена държавност /или по-точно, парадържавност/ би могло да въввлече целия полуостров в драматични военни конфликти посредством “ефекта на домино”.

Обявяването на независимост на Косово реално усложни ситуацията в Югоизточна Европа и ще се отрази на всички други региони и държави, в които стои остро въпросът за статута на отделни териториални образувания. Провъзгласяването на Косово за независима държава доведе и до попълването на станалото характерно за Балканите през 90-те години на XX век т.нар. “ветрило от дублетни държави”

/Първанов, А., Аспекти на сигурността в Югоизточна Европа и етнонационалните проблеми в региона”: Етническото многообразие и обединяваща се Европа, С., 2005, с. 235/. Към вече създадените дублетни държави на една и съща, исторически оформила се нация като Румъния – Молдова, Гърция – Република Кипър, Турция – т. нар. Севернокипърска Турска република, България – Македония, Хърватия – т. нар. Херцег Босна се прибавя новият дублет Албания – Косово. Един от неизбежните въпроси, породени от появата на този дублет е: ще бъде ли погълната косовската парадържавност от Албания или ще функционира като самостоятелен субект, който би се превърнал в заплаха за целостта на Македония, чиято западна част е почти изцяло албанизирана?

Новообявената косовска държава се превръща почти автоматично в естествен притегателен център за албанците от Южна Сърбия и Черна гора, което извежда на дневен ред и проблемите за териториалната цялост на тези държави. Същевременно, въпреки многократните уверения на политици, дипломати и анализатори от Вашингтон и Брюксел, че “случаят Косово” не създава прецедент, налице е именно опасността от създаване на прецедент, който да бъде последван в редица конфликтни райони на Балканите: Севернокипърската Турска република, Приднестровието, Войводина, Трансилвания.

Към тези проблеми се прибавя и опасността, произтичаща от факта, че сред албанците от Косово и Македония на границата между XX и XXI век ислямската религия, нейните канони и обреди се използват изключително активно за хомогенизирането и политизирането на това население. Специално внимание се отделя и на т. нар. македонци-мюсюлмани – насилствено ислямизирани през годините на турското робство представители на българското население в Македония в районите на Струга, Кичево и други части на Западна Македония. Като водещ пропаганден лайтмотив се използва тезата за единството, основано на общата религия – исляма, както и на ислямската култура. Изтъква се, че ислямът е нещо повече от религия. Според пропагандаторите той има социален, цивилизационен и етнокултурен обхват. Това от своя страна открива ниша за активизиране на т. нар. “зелена ос”, свързваща мюсюлманите в Босна и Херцеговина, Санджак, Косово, Македония, България, Албания и Турция, което безспорно поставя множество въпросителни относно бъдещите насоки на турската външна политика, особено в светлината на затрудненията пред турската евроинтеграция.

Показателен е фактът, че броени дни след провъзгласяването на независимостта Косово участва в срещата на високо равнище в Дакар на Организацията Ислямска конференция (ОИК). Пред албанското електронно издание **Болкануеб** министърът на образованието, науката и технологиите на Косово Енвер Ходжай, който представлява

новоизлюпената държава на форума, заяви: “Основна причина да участваме в срещата на високо равнище на ОИК в Дакар е да можем да обясним възможно най-ясно, че проблемът за Косово е останал неразрешен повече от един век. Този проблем е европейски и той не може да се свързва с някоя страна в Африка или Азия” /12 март 2008, www.focusnews.net/

На Балканите няма държава, която да не е обременена с повече или по-малко етнически, религиозни и малцинствени проблеми. Тези проблеми засягат както вътрешната стабилност и териториалния интегритет на балканските страни, така и взаимоотношенията помежду им. Ето защо едностранното провъзгласяване на косовската независимост неизбежно рефлектира както върху вътрешнополитическия живот, така и върху външнополитическата активност на балканските държави. Техните реакции са различни в зависимост от това дали се чувстват застрашени от примера на Косово, или възнамеряват да извлекат дивиденди от него.

АЛБАНИЯ не крие амбициите си да се обедини с Косово и по този начин да сбъдне закъснелите си национални и иредентистки амбиции. “Косово е загубен казус за Сърбия. Сега съдбата на Косово се определя в Прищина” – заяви пред Ройтерс албанският военен министър Пандели Майко още през февруари 2005 г. и допълни, че според него “Велико Косово не е заплахата за балканската стабилност” /в. “Сега”, 16.02.2005, www.reuters.com/. Немалка е вероятността косовската независимост да бъде последвана и от отцепването на населената предимно с етнически албанци Западна Македония. Така на Балканите биха се създали три албански държави, стремящи се към обединение във “Велика Албания”, което неминуемо ще застраши регионалната стабилност.

Амбициите на Тирана да се превърне в център на обединението на Велика Албания дадоха самочувствие на нейния премиер Сали Бериша открито да подкрепи лидера на Демократическата партия на албанците (ДПА) Мендух Тачи, който предизвика политически сътресения в Македония и изправи страната пред най-тежката политическа криза след нейното отделяне от Югославия броени дни преди срещата на върха на НАТО в Букурещ, където се очакваше Македония да получи покана за членство в Алианса. / 16 март 2008, TV A1, www.focusnews.net/

Независимо Косово ще бъде окуражаващ сигнал за албанците, че тяхната досегашна политика може да разчита и занапред на сигурна подкрепа от Вашингтон и Брюксел. Тогава въпрос на време, което в историческа перспектива ще бъде много кратък период, е албанците в Южна Сърбия, в Македония, в Черна гора да получат отстъпки пред следващите си искания. Дали те ще създават Велика Албания (по-точно – Обединена и целокупна Албания), Велико Косово, или ще живеят в 2-3 предимно или изцяло албански държави е предмет на договорка между

различните албански политически кланове и групировки и на техните външни покровители.

Провъзгласяването на косовската независимост застраши както оцеляването на държавността, така и териториалната цялост на **Босна и Херцеговина**, тъй като съдбата на Дейтънското статукво, наложено от САЩ след драматичната война в Босна и Херцеговина /1992-1995/, е пряко свързана със съдбата на спорната сръбска провинция Република Сръбска. То би могло да послужи като повод за разделянето на Босна и Херцеговина и евентуалното ѝ поделение между Сърбия и Хърватска, тъй като на практика Дейтънските споразумения създадоха една изкуствена държава, която не притежава икономически потенциал за самостоятелно съществуване, чиито конституционни норми създават една тромава и неефективна институционна система и в която трябва да съжителстват три дълбоко отчуждени от религиите си и най-вече от войната етнически групи. Нейното функциониране се реализира под формата на международен протекторат, който се крепи само на чуждото военно присъствие. За мюсюлманите в такъв случай би останала около 30% “остатъчна държавност”, която в никакъв случай няма шансове за икономическо оцеляване. Лишена от излаз на море и заобиколена от враждебни съседи, самата тя би се превърнала в източник на агресия и нестабилност.

В това отношение показателни са събитията в сръбската автономия в Босна и Херцеговина в навечерието на обявяването на косовската независимост и непосредствено след нейното провъзгласяване. По време на протест на етнически сърби се стигна до сблъсъци с местната полиция. Протестиращите издигнаха лозунги за даване на независимост на включената към Босна и Херцеговина и непризната международно Република Сръбска. В своето изявление пред тях министър-председателят на босненските сърби Милорад Додик заяви, че “докато живеем по тези земи, ние никога няма да признаем Косово”. /04 март 2008, www.bta.bg/ Още в края на януари 2008 г. той декларира, че ръководеният от него регион иска да види в конституцията на страната член “За правото на самоопределяне и отделяне” от федерацията. Проекти за федеративна конституция се обсъждат активно в същото време сред мюсюлманската, сръбската и хърватската общности на Босна и Херцеговина. Допитванията до общественото мнение показват, че босненските сърби искат да се отделят в своя автономия от Федерацията, ако Косово се отдели от Сърбия. “Такова право трябва да бъде гарантирано от новата конституция на Босна”, подчерта Додик. /27 януари 2008, www.reuters.com/ Парламентът на Република Сръбска прие резолюция, в която се заявява, че тази съставна част на Босна има “правото” на самоопределение, ако

ООН и мнозинството от страните от ЕС признаят независимостта на Косово. /27 януари 2008, www.bta.bg/

Косовската независимост постави *Гърция* пред необходимостта да балансира много прецизно своята политика по отношение на балканските си съседи, така че не само да защити своята позиция в спора с Македония, но и да гарантира гръцките интереси по кипърския проблем. Доколкото и Турция се оказа в подобна позиция – изправена пред проблемите, свързани с кюрдския сепаратизъм и с отказа на Евросъюза да я приеме за свой член, дипломатическите совазки между Атина и Анкара бяха логическа последица от провъзгласяването на новата държава на полуострова. /09 март 2008, www.focusnews.net/

С оглед на баланса на своите интереси непосредствено след провъзгласяването на косовската независимост Атина заяви, че няма да бърза да признае Косово, а първо ще изчака да види съдържанието на новия европейски договор и на законите за защита на малцинствата. Министърът на външните работи Дора Бакояни посочи, че Гърция е за умерена и отговорна политика в района и че, ръководейки се точно от този критерий, ще действа в рамките на ЕС, а резолюция 1244 на Съвета за сигурност на ООН за Косово трябва да се смята за временно решение. /24 февруари 2008, www.reuters.com/

Като член на НАТО и ЕС Гърция трудно би могла да си позволи да не признае косовската независимост. Въпреки гръмко отправяните заплахи за вето над македонското членство в Алианса, най-вероятно е Атина да бъде принудена под натиска на Вашингтон да смекчи позицията си по отношение на Скопие и да подкрепи приемането на бившата югорепублика в Северноатлантическия пакт. Ето защо Гърция положи усилия да извлече максимални дивиденди в спора за името на Македония преди срещата на върха на НАТО в Букурещ през април 2008 г. В това отношение Гърция има огромни шансове, доколкото управляващите в Скопие ясно осъзнават, че единственият шанс за оцеляването на крехката македонска държавност е приемането на страната в НАТО, което ги изправя пред необходимостта от по-гъвкава и компромисна политика спрямо балканските им съседи.

Косовската независимост може да послужи като прецедент за признаване и от други държави на независимостта на *Севернокипърската турска република*, досега призната само от Турция. Затова кипърският външен министър Ерато Маркули настоя, че от принципни съображения, свързани пряко с териториалната цялост на страната, Никозия не може да приеме независимостта на Косово, без предварително решение на Съвета за сигурност на ООН. /10 март 2008, Associated Press, www.ap.org/ Към тези изявления се присъедини и новоизбраният кипърски президент Димитрис Христофяс, който в началото на март заяви, че неговата страна

няма да признае Косово като независима държава, тъй като уважава териториалната цялост и суверенитет на Сърбия. /10 март 2008, Associated Press, www.ap.org/

Провъзгласяването на косовската независимост изправи Кипър за пореден път пред необходимостта да разреши проблема със Севернокипърската турска република и да урегулира отношенията си с Анкара, така че да елиминира евентуална заплаха от нейна страна. В това отношение големи надежди се възлагаха на срещата между Мехмед Али Таят и президента на кипърските гърци Димитрис Христофяс. От президентството на Севернокипърската турска република заявиха, че “отдават голямо значение и имат големи очаквания от първата среща на двамата ръководители”, пише електронното издание на турския вестник “**Заман**” и добавя, че севернокипърската страна ще се опита да бъдат постигнати резултати, които да покажат светлина в бъдещето. /11 март 2008, Zaman, www.focusnews.net/

Незасисимо Косово крие потенциална заплаха за стабилността на региона и поради факта, че неговото обособяване като държава го превръща в естествен притегателен център за албанското население, което е преобладаващо в Западна *Македония*. Така десетилетните усилия на македонските политици да намерят приемлив и стабилен модел на етническо съжителство между македонци и албанци се обезсмислят, а страната се изправя не само пред опасността от дестабилизация, но и пред въпроса за нейните интегритет и оцеляване.

През първата половина на 90-те години започна масово преселване на косовари в Западна Македония, което в съчетание с взривоподобната раждаемост при албанците рязко промени демографската картина на страната. Натовските бомбардировки през 1999 г. доведоха до ново нахлуване на албанци в Македония, което постави на изпитание нейната и без това крехка държавност.

Междувременно в края на 90-те години албанският политически елит в Македония се оказа подменен и почти изцяло рекрутиран от косовари. Това масово и периодично нахлуване на косовари в Македония през 90-те години не само промени демографския облик на страната, но доведе и до рязко радикализиране на нейното албанско население. Като се прибави фактът, че границата между Косово и Македония е почти фиктивна, областта се превърна в плацдарм за албанските сепаратисти от АНО, които през пролетта и лятото на 2001 г. предприеха въоръжени действия на територията на Република Македония. Неслучайно именно проблемът за обозначаването на границата се превърна в “ябълка на раздора” между новопровъзгласената държава Косово и Македония. От Скопие побързаха да заявят, че ще признаят Косово, само след като бъде уточнена границата между двете държави.

Междувременно албанците в Македония си дадоха ясна сметка, че ако страната получи покана за членство в НАТО, това сериозно ще застраши амбициите им за обединение с Косово. Ето защо Демократическата партия на албанците (ДПА) постави на премиера Никола Груевски шест искания, за да остане в правителството: Македония бързо за признае Косово; албанският език да стане официален; да бъде решен статутът на членовете на бившата Армия за национално освобождение; да не се отворят четирите съдебни случая, които Международният трибунал в Хага върна на Македония; да бъдат назначени повече албанци в институциите; да се позволи албанското знаме да бъде поставяно в общините. Броени дни след това дойде и решението на ДПА да напусне правителството и по този начин да изправи Македония пред изключително тежка политическа криза непосредствено преди срещата на върха в Букурещ. “Въпрос на часове, а не на дни, е ДПА да напусне властта”, изтъкна Тачи. Като основна причина за това решение той посочи шестте искания до премиера Никола Груевски, които той не приел. /12 март 2008, www.focusnews.net/

В крайна сметка очакваната покана към Македония да се присъедини към Северноатлантическия пакт се оказва може би единственият шанс за оцеляването на нейната крехка държавност под напора на албанските амбиции. Този шанс обаче би могъл да бъде оползотворен, само ако политиците в Скопие проявят достатъчно реализъм и гъвкавост в спора с Гърция относно името на бившата югорепублика, така че да не се сблъскат с гръцкото вето пред македонското членство в Алианса.

Последиците от косовската независимост за Македония по един твърде колоритен начин обобщава главният редактор на македонския вестник **”Вечер”** Драган П. Латас в рубриката “Понеделнишки”, където той заявява: **”Косово е Афганистан на Балканите.** Международната общност няма контрол над Косово. Прищина остава източник на престъпност и на регионална криза, свързана със сигурността. Прищина и тези дни е заплаха за нас. Македония става заложник на Косово, а това не е позиция, при която един народ и една държава могат да съществуват за по-дълъг период от време. Под командването на Прищина Македония трябва да се изолира от сътрудничество със съседите: България, Сърбия и Гърция. Да се остави извън международните организации като НАТО и Европейския съюз. От Косово влизат терористи и създават атмосфера на несигурност и липса на власт. От Косово се командва дестабилизация на правителства точно преди срещата на НАТО ... днес удар върху правителството на Груевски, утре върху някой друг ... а СДСМ (Социалдемократически съюз на Македония – б. а.) се солидаризира с тях заради собствени интереси. Подтикват се религиозни и етнически

конфликти и омраза към Сърбия, България и Гърция ... за да останем сами и изолирани и да се сблъскаме със заплаха от две албански държави и с отцепена Северозападна Македония. Много дилеми и процеси откри решението на Тачи. Дилеми, които преди това не бяха така актуални. Сега са. Може би Тачи ни отвори очите по-широко. **Когато комшията ти е Афганистан, не можеш да бъдеш нищо друго, освен Пакистан или Таджикистан**". /17 март 2008, "Вечер", www.focusnews.net/

Обявяването на независимостта на Косово предизвика сериозно безпокойство и в *Молдова*, която е изправена пред проблеми със сепаратизма в Приднестровието, където се вплитат освен нейните интереси, тези на Румъния, Украйна и Русия. Ето защо почти непосредствено след този акт нейното правителство заяви чрез декларация, че провъзгласяването на косовската независимост е "фактор за дестабилизация в Европа". / 19.02.2008 РИА-Новости, www.en.rian.ru/ Изхождайки от косовския прецедент, след който всички непризнати републики започнаха активно да декларират своя стремеж към независимост, не може да не бъде забелязано, че Русия, подкрепяйки Южна Осетия и Абхазия, бе изправена пред необходимостта да демонстрира воля за разрешаването на проблема с Приднестровието. По думите на молдовския президент "Москва е готова да гарантира възстановяването на териториалната цялост на страната в замяна на отказа ѝ да се присъедини към НАТО". /11 март 2008, www.news.bbc.co.uk/ Воронин разчита към 2009 година да урегулира приднестровския въпрос, предоставяйки на непризнатата република статут на автономия с широки пълномощия, свой герб, флаг, държавен език, както и избиране на нов молдовски парламент, в който да попаднат депутати от Приднестровието.

Броени дни след като Косово провъзгласи своята независимост унгарците в *Румъния* поискаха "териториална автономия", независимо от факта, че страната е членка на Европейския съюз. /20.02.2008, www.focusnews.net/. Ето защо не е случайно, че Румъния декларира, че счита акта, с който бе провъзгласена независимостта, за нелегитимен. Според Букурещ това е опасен прецедент и може би началото на разпада на ООН. Румънският президент Траян Бъсеску обеща да не признава Косово, защото това можело "да изпрати погрешен сигнал на други малцинства и да хвърли сянка върху международното право" /05 март 2008, Франс прес, www.afp.com/.

Както можеше да се очаква първата република, която се отцепи от бивша Югославия, *Словения*, отново бе първа сред бившите югославски републики по отношение признаването на независимостта на Косово. Този акт бе извършен на 5 март, а словенският министър на външните работи, който в момента е и ротационен председател на ЕС, Димитри Рупел, заяви, че не очаква истински проблеми след провъзгласяване

независимостта на Косово. “Възможно е да има местни или регионални конфликти, но не и по-големи, опасни.” /05 март 2008, www.bta.bg/

По отношение на **Сърбия** проблемът “Косово” се превърна в нещо като “шрапнелна граната”, хвърлена в препълнена чакалня на гарата. От една страна северната част на провинцията – Северна Митровица, е де факто интегрирана със Сърбия. От друга – Северна Митровица е като скачен съд със Северна Македония. При поява на напрежение в първата то бързо се прехвърля във втората. При повишаване на напрежението в размирната сръбска провинция се усложняват и междуетническите отношения в Южна Сърбия – Прешево, Буяновац, Медведжа. Възникват идеи за размяна на Северно Косово срещу Прешевската долина. В Санджак обстановката не е спокойна и само чака “импулс” от Косово. Войводина вече печата своите собствени паспорти, а сърбите, които напускат Косово, се заселват именно там. Очевидно е, че някой търси почти ликвидация на сръбската държава и път към познатия от историята Белградски санджак. В този план позициите на управляващите в Белград могат да бъдат разбрани без особени усилия.

“Сърбия никога няма да признае независимостта на Косово, която бе обявена едностранно от властите в Прищина на 17 февруари, и ще положи всички усилия, за да постигне отмяна на тази декларация за суверенитет”. Това заяви министърът на външните работи на Сърбия Вук Йеремич на заседанието на проведената в Женева седма сесия на Съвета на ООН за човешките права, съобщи ИТАР-ТАСС. /05 март 2008, www.bta.bg/ Непримиримото си отношение към загубата на Косово декларираха и сръбските радикали, които са най-влиятелната партия в страната. Заместник-председателят на Сръбската радикална партия (СРП) Томислав Николич внесе в сръбския парламент проекторезолюция за защита на териториалната цялост на Сърбия в отношенията с международните организации и специално с Европейския съюз, в която се призоваваше за отказ от усилията за членство в Европейския съюз заради признаването на независимостта на Косово от държави членки на ЕС. Проекторезолюцията трябваше да бъде обсъдена и в парламента, където националистите разполагат със стабилно мнозинство, но прозападните партии блокираха обсъждането на текста. /07 март 2008, www.bta.bg/

Протестните демонстрации в Белград непосредствено след провъзгласяването на независимостта на Косово прераснаха в насилия и нападения срещу посолства и фирми на страни, признали новата държава. Един човек загина, а над 100 бяха ранени при безредиците. В деня на четвъртата годишнина от събитията в Косовска Митровица, на 17 март 2004 г., политически представители на косовските сърби заявиха за ТАНЮГ, че е страшно това, че косовските албанци, след погрома срещу сърбите, са наградени от международната общност с държава и никой от

организаторите на мартенското насилие от 2004 г. не е отговарял за престъпленията си. /17 март 2008, www.bta.bg/

Воден от чувство на реализъм, президентът на Сърбия Борис Тадич заяви, че планът за действие на държавните органи на Сърбия след едностранното провъзгласяване на независимостта на Косово не съдържа елементи на насилие, нито водене на някаква нова война. /05 март 2008, www.bta.bg/ Малко след това изявление на президента сръбският премиер Воислав Кошунница обяви, че подава оставка и призова за предсрочни избори във връзка с правителствената криза, свързана с обявената едностранно независимост от Косово. “Сръбското правителство вече няма единна политика по важен въпрос, свързан с бъдещето на страната – Косово. Такова правителство не може да функционира. Това е неговият край, ние трябва да върнем мандата на народа”, заяви Кошунница на пресконференция в Белград. /02 март 2008, www.focusnews.net/

“Не съм съгласен с оценката, че правителството няма единна държавна политика спрямо Косово в състава на Сърбия. Разбира се Косово е част от нашата страна и от конституционната цялост и суверенитет на Сърбия. Смятам, че става дума за това, че сръбското правителство няма единна позиция около европейската и икономическата перспектива на Сърбия и нейните граждани”, контрира Тадич. При откриването на заседанието на Главния съвет на Демократическата партия той заяви, че всички, които твърдят, че приближаването към Европейския съюз е отричане от Косово, “брутално лъжат народа”, тъй като “усамотена и изолирана Сърбия няма капацитет да защитава своето Косово”. /02 март 2008, www.bta.bg/

Позицията на Кошунница бе коментирана от руската агенция РИА-Новости по следния начин: “Ампутираният край няма да порасне. Но когато шаманът започва да уверява страдащите, че му е по силите да направи чудо, той намира последователи. Това е позицията на Кошунница, който след ампутирането на Косово призовава света да не признава този очевиден факт.” /12 март 2008, www.en.rian.ru/.

В дългосрочен план, докато беше сръбски премиер Воислав Кошунница се опита така да насочи бъдещата сръбска политика, че и неговият наследник на премиерския пост да не може да се отклони от следната линия: **тъй като Косово е загубено, поне населените със сърби области от Косово да останат сръбски и да продължат да се сближават с държавата майка.** Белград иска да привърже по-тясно към себе си сръбски доминираните северни части на провинцията, както и анклавите, с помощта на финансови и политически средства. Очевидно сръбската политика по отношение на Косово ще следва принципа “който контролира икономиката, ще си подсури и политическата лоялност на населението, което няма да възприеме неизвестното си косоварско

бъдеще, докато пристигат месечните парични помощи от Белград”. Целта на Белградската политика е създаването на сръбски ентитет в Косово по босненски образец. Независимо, че предпоставките за създаване на подобен ентитет в Косово са по-различни поради различната численост на сръбското население, Белград се стреми да създаде нещо като нова Република Сръбска на косовска територия. Предпоставки за създаването на сръбски ентитет и без друго съществуват – макар и в непряка форма – в плана на Ахтисаари за Косово. Трудности биха могли да възникнат обаче в самата Сърбия, ако албанците в южната част на страната, мюсюлманите в Санджак или унгарците във Войводина поискат и за себе си привилегии, каквито Белград ще даде на косовските сърби.

Засега развитието на политическата ситуация в страната дава основания да се прогнозира, че Сръбската радикална партия (СРП) и Демократическата партия (ДП) най-вероятно ще запазят водещите си позиции на предсрочните парламентарни избори на 11 май. Много голяма е вероятността сред сръбските избиратели да надделее реваншизмът и радикалите да спечелят такова мнозинство, което да им позволи да управляват, ако не сами, то в коалиция с партията на Кошунница. Най-лошият възможен изход от парламентарните избори в Сърбия е продължаване на хаоса, т.е. формиране на правителство, каквото беше това на Кошунница, смята “Стратфтор”, американска агенция за стратегически прогнози. Анализаторите от САЩ предвиждат три възможни изхода от гласуването – победа на прозападните сили, победа на проруския блок или продължаване на хаоса. В случай че победи “западна коалиция”, според тях, Сърбия може бързо да тръгне по пътя към ЕС, докато радикалите биха водили Сърбия по националистическия път, който предвижда партньорство с Русия и сблъсък със Запада. /12 март 2008, www.focusnews.net/

Признаването на независимостта на самопровъзгласилата се косовска държава от страна на **Турция** не беше изненада за никого. Въпреки че Турция демонстрира солидарност с Косово и по принцип подкрепя албанската кауза, опитвайки се да я представи като “кауза на общите ислямски интереси”, в Анкара си дават сметка, че косовският пример може да послужи като прецедент за кюрдското малцинство в Турция. Това изправи страната пред необходимостта да урегулира отношенията си с Гърция и да потърси пътища за смекчаване на напрежението около Кипърския въпрос. Същевременно Анкара активизира и политиката си спрямо Ирак, като покани на посещение иракския президент Джалал Талабани, който е кюрд. “След посещението в Турция на президента на Ирак Джалал Талабани, Анкара и Багдад се сближават”, предаде телевизионният канал **Си Ен Ен Тюрк**. /11 март 2008, www.cnnturk.com/ На дневен ред са взаимни посещения и от двете

страни. Турска делегация, която ще посети Багдад, се очаква да се срещне и с премиера на автономното кюрдско управление в Северен Ирак Нечирван Барзани. Тази среща може да постави началото на по-тесни контакти с автономното управление на кюрдите в Северен Ирак, коментира медията.

Въпреки че самата Турция е застрашена от кюрдския сепаратизъм, признаването на косовската независимост от нейна страна е ясно свидетелство, че във външната ѝ политика след края на Студената война превес взема проислямската линия. Страната не остана незасегната от процесите на т. нар. “ислямско възраждане”, които се наблюдават в целия мюсюлмански свят още от края на ХХ век. Тези процеси променят характера на турската политика, която все повече се идентифицира с мюсюлманските символи и политически практики. Външната политика на страната по отношение на Балканите, Централна Азия и Близкия Изток става все по-подчертано ислямистка.

Въпросът дали е подходящо да се признае независимостта на Косово беше чувствителна тема в *Хърватия*. През 1991 г. провъзгласяването на независимостта ѝ от Югославия бе последвано от война между хърватските сили и сръбското малцинство в Хърватия, което бе подкрепено от Белград. Конфликтът приключи през 1995 г. с извършването на истински екзодус спрямо това малцинство от страна на хърватските власти. Политическите отношения между Загреб и Белград оттогава постепенно се подобриха, макар да са белязани редовно от разногласия. Но Сърбия е един от основните търговски партньори на Хърватия, а хърватските политици трудно биха избегнали опасенията, че примерът на Косово може да послужи като прецедент за сръбското малцинство в страната. Обявяването на косовската независимост съвпадна с момента, в който Хърватска очаква да получи покана за членство в НАТО на срещата на върха в Букурещ през април 2008 г. При това положение хърватската дипломация трудно можеше да си позволи лукса да не признае новопровъзгласената балканска държава. Страната призна независимостта на Косово “в пакет” с Унгария и България, така че Сърбия да бъде оградена “в пръстен”, което да я обезкуражи за евентуални крайни реакции.

Наличието на албанско малцинство в *Черна гора* безспорно дава повод на тази държава да се чувства застрашена от провъзгласяването на косовската независимост. Все още е пресен споменът как през 1998 г. възникнаха частни армии от по 40-50 души за освобождение на Гусинье, Плав и Ульцин – райони със значително албанско население. Тези армии не са разоръжени и очакват сигнал да започнат борба за отделянето на тези райони и присъединяването им към Косово или към майката родина Албания. Неслучайно още през януари 2005 г. лидерите на албанските

политически партии в Черна Гора Ферхат Диноша и Махмуд Барди, който е и депутат в парламента на Сърбия и Черна Гора, поискаха териториална автономия за албанците в тази република. На среща в Прищина с председателя на косовския парламент Неджат Даци и тогавашния премиер Рамуш Харадинай те отправиха молба към косовските лидери да помогнат за подобряване на политическото положение на черногорските албанци и заявиха, че “албанците в Черна Гора са неразделна част от албанския народ и заради това албанският въпрос не може да се решава на парче”. /21 януари 2005, www.bta.bg/

*

Очевидно евентуалната косовска независимост по-скоро ще застраши, отколкото да стабилизира регионалната стабилност. “Изходът” от косовската криза, наложен от Вашингтон, на практика превърна целия Балкански регион в заложенник на този прецедент. Този “изход” зареди целия полуостров с висок конфликтен потенциал, който би могъл да бъде туширан или “отключен” в зависимост от конкретните интереси на доминиращите сили /в случая – САЩ/. Същевременно заложените конфликти са изключително сложни и трудни за разрешаване като се има предвид и историческата обремененост на региона.

Като първостепенна задача съхранението на регионалната стабилност налага да бъде “разплетен” или “разсечен” порочният възел, обвързващ съдбата на Дейтънския мир със статута на Косово. Обявяването на косовската независимост беше типичен пример за неговото “разсичане” поради явната неспособност /или нежелание/ на “големите играчи” да се ангажират с “разплитането” му. А без ясна и категорична ангажираност на ЕС и НАТО за включването на Западните Балкани в евроатлантическите структури то рано или късно ще изправи региона пред проблемите, произхождащи от закъснелия албански национализъм. В това отношение засега дава надежди намерението на Северноатлантическия пакт да покани Албания, Македония и Хърватска да се присъединят към Алианса на срещата на върха в Букурещ на 2 април 2008 г. Генералният секретар на НАТО Яп де Хоп Схефер изрази надежда, че Брюксел ще изпрати силен сигнал за евроатлантическата интеграция на Черна гора, Сърбия и Босна и Херцеговина на срещата на върха на НАТО в Букурещ в началото на април. Той подчерта, че “вратите на НАТО са отворени” и че НАТО има “недовършена работа в Европа”. “Надявам се, че ще се стигне до покана за трите западнобалкански страни, до стимул за засилване на връзките с Босна и Херцеговина и Черна гора и че сигнал ще бъде отправен и до Сърбия въпреки сегашните спорове в тази страна, защото сме уверени, че бъдещето на Сърбия е в евроатлантическата

интеграция, а не в някакъв национализъм”, заяви Схефер. /17 март 2008, www.focusnews.net/ Въпреки тези позитивни сигнали регионалната стабилност трудно ще бъде съхранена, ако интеграцията на т. нар. Западни Балкани в структурите на НАТО не бъде последвана от присъединяването им към Европейския съюз, а политиката на Брюксел след приемането на последните членки, България и Румъния, не дава надежди, че в близко бъдеще събитията ще се развият в тази посока. След последната “вълна на разширяване” ЕС стана прекалено тромав, а неговите членки проявяват все по-малка склонност да посрещнат нови такива. Вашингтон посредством Северноатлантическият пакт за пореден път взе преднина пред Брюксел, демонстрирайки както своята готовност да наложи “сигурност чрез интеграция”, така и липсата на готовност за подобна стъпка от страна на Евросъюза.